

О. П. Дзьобань, доктор філософських наук, професор;
Є. М. Мануйлов, доктор філософії, професор

БІНАРНА ОПОЗИЦІЯ «СВОБОДА-ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ» В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Показано, що в інформаційному суспільстві спостерігається сутнісна трансформація поняття свободи й відповідальності. Обґрунтовується, що завдяки специфічним віртуальним характеристикам інформаційного суспільства соціальні суб'єкти отримують унікальні можливості для реалізації особистої свободи, які певною мірою можуть заходити у суперечність із відповідальністю.

Ключові слова: відповідальність, інформаційне суспільство, знання, свобода, віртуальні комунікації.

Постановка проблеми. Кінець ХХ — початок ХХІ ст. характеризується зміною епох: за короткий за історичними вимірами період людство вступило в нову історичну стадію цивілізаційного розвитку — інформаційне суспільство. Соціокультурні зміни торкнулися всіх сфер людського буття: від економіки й геополітики до міжособистісних відносин. Соціокультурні процеси мають при цьому глобальний характер і не лише за характером змін, що відбуваються, а й за ступенем їх поширення. По суті, у процес «перебудови» виявився включеним увесь світ. Основним фактором глобальної трансформації суспільства послужила інформаційно-технічна революція, яка кардинальним чином змінила вигляд світу.

Людство на сучасному етапі розвитку проголосило однією з найважливіших цінностей свободу, яка передбачає, зокрема, подолання залежності не тільки від природи, а й часто від держави, моралі і навіть від соціуму, який визначає цінності й норми поведінки. Таке відчуження людини від суспільства неминуче призводить до атомізації соціуму, а далі, можливо, і до його розпаду, у зв'язку з тим, що суспільство здатне існувати лише за умови наявності в окремих індивідів і різних соціальних груп солідарних цілей, очікувань і потреб, на сторожі яких стоїть взаємна відповідальність.

Володіючи набагато більшими технічними можливостями та знаннями, аніж це було можливо в усі попередні епохи, наш світ не тільки не позбувся проблем, а й помітно збільшив їх кількість. Людство досягло такої технічної могутності, яка може поставити під загрозу існування як самого людського роду, так і всієї планети. В умовах таких ніким і нічим не обмежених загроз

і можливостей лише відповідальність як наріжний принцип побудови соціальних відносин може стати тим вирішальним фактором, який дозволить суспільству не тільки розвиватися, а й просто бути, існувати. Таким чином, сьогодні, у принципово нових умовах існування суспільства, роль і значення відповідальності мають бути переосмислені й переоцінені, а сама ця проблема повинна зайняти центральне місце в сучасному соціогуманітарному знанні.

Філософами, культурологами, соціологами, політологами, економістами зазначається факт дестабілізації соціальних систем на різних рівнях у масштабі планети, що виявляється у певному занепаді ролі національних держав і національних культур, у кризі індивідуальної, етнічної, громадянської ідентичності, атомізації суспільства, в нестабільності ціннісних систем тощо, що, на нашу думку, також доводить необхідність дослідження проблеми відповідальності у сучасному світі. Глобальні зміни, що відбуваються, призвели до появи абсолютно нових соціокультурних реалій, які володіють негативним «розхитуючим» потенціалом. Серед них — глобалізація, у тому числі глобалізація культури, індивідуалізація суспільства, перетворення масової культури в домінуючу культурну форму, розвиток цінностей суспільства споживання, поширення екранної віртуальної культури тощо. Сучасний етап розвитку характеризується також руйнуванням культурних традицій, девальвацією національних ціннісних систем і побудовою нових на базі цінностей західного світу, а також глобальною кризою відповідальності.

Незважаючи на спроби різних організацій, у тому числі й міжнародних, зберегти полікультурність світів, процес європеїзації та американізації лише набирає сили. Основними тиражованими моделями виступають: суспільство споживання, масова культура, свобода у західному розумінні, модернізація західного типу як вектор єдиного вірного розвитку будь-якої суспільної системи. Дані орієнтири транслюються й закріплюються через канали масової комунікації. Разом з ними транслюються нові аксіологічні орієнтири, якими виступають плюралізм, нігілізм і релятивізм у відносинах, що, у свою чергу, призводить до найглибшої кризи всіх видів відповідальності. Під кризою в даному випадку пропонуємо розуміти перехідний стан культури, при якому цінності попередньої епохи є девальвованими, а нові цінності ще не сформувалися (Х. Ортега-і-Гассет, Р. Зіммель) [1–2].

Так з'являється людина, що володіє «деформованою» відповідальністю. До змін в її поведінці і психології, мотивації та інтенціях призвели: збільшення технічної оснащеності сучасної людини та інструменталізація духовних засад культури, фетишизація предметно-матеріальних цінностей і подальше розширення сфери суспільства споживання, домінування стратегій

володіння над стратегіями буття (Е. Фромм) [3], превалювання економічної над всіма іншими видами відповідальності.

Таким чином, сучасний етап розвитку суспільства характеризується глибоко суперечливими тенденціями у сфері політики, економіки, культури, що виявляється у кризі відповідальності. Усі ці процеси вимагають серйозного наукового осмислення й системного аналізу, спрямованого на виявлення специфічних особливостей даного феномену для вироблення алгоритму дій, що сприятиме зняттю або хоча б пом'якшенню існуючих суперечностей.

Результати аналізу наукових джерел і публікацій, присвячених дослідженню категорії відповідальності та її співвідношення з категорією свободи, свідчать, що, з одного боку, існує безліч підходів до розгляду їх сутності, а з другого – можна констатувати про недостатність наукових досліджень, присвячених комплексному розгляду бінарної опозиції «свобода-відповідальність» саме в інформаційному суспільстві.

Відповідальність, будучи багаторівневим і багатоаспектним феноменом, розглядалася в різних ракурсах: етичному, соціальному, юридичному, філософському, психічному. При цьому автори розглядали свободу й відповідальність як з метою визначення їх сутності й вироблення підходів до їх розуміння, так і з позицій різних предметних царин. Філософський аналіз поняття відповідальності міститься в роботах М. Вебера, А. Камю, І. Канта, Ж. П. Сартра та ін. Так, наприклад, І. Кант у своєму вченні про обов'язок розкрив сутність етичної відповідальності [4]; М. Вебер дав характеристику двох принципово різних типів поведінки особистості, що походить з «етики переконання», джерелом якої є релігійний світогляд, і з «етики відповідальності», заснованій на прийнятті людиною реального світу [5]. Екзистенціалісти вперше поставили питання про відповідальність як необхідну умову існування людини. Так, Ж. П. Сартр показав відповідальність кожної людини як за саму себе, так і за навколишній світ [6]. М. Гайдеггер, розвиваючи цю ідею, обґрунтував взаємозв'язок між свободою, відповідальністю й турботою [7].

З огляду на зазначене вище, **метою** цієї статті є актуалізація проблеми співвідношення відповідальності й свободи в умовах інформаційного суспільства¹.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство перебуває на такому етапі розвитку, коли процеси, що відбуваються в культурі, економіці, політиці та інших сферах, мають глобальний характер, а рішення, що приймаються на

¹ Тема цієї статті безпосередньо пов'язана з філософськими дослідженнями в межах комплексної цільової програми НДР «Філософські та філософсько-правові проблеми духовного життя суспільства та формування правової культури особистості», яку здійснює кафедра філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

одному континенті, неминуче провокують відгук і трансформацію на іншому. Світ характеризується максимальним ступенем взаємозалежності всіх елементів, держав, економік, соціальних груп або окремих осіб. Людство досягло найвищого рівня інформаційно-технологічного розвитку, який дозволяє не тільки змінити світ за лічені години, а й знищити саму планету. Такі необмежені за фактом можливості реалізації свободи в різних її проявах вимагають переглянути ставлення до категорії відповідальності, оскільки відповідальність здатна стати тим принципом існування суспільства, що забезпечує безпеку і сталий розвиток як окремих його членів, так і суспільства загалом.

Домінуюча в інформаційному суспільстві комп'ютерна культура тісно пов'язана з появою комп'ютерних віртуальних реальностей, що базуються на симуляції процесів, об'єктів і відносин, характерних для даного виду реальності [8]. Комп'ютерна віртуальна реальність здатна продукувати віртуальну особистість, яка володіє віртуальними ім'ям, статусом, бажаннями і звичками, що живе у віртуальному світі. З урахуванням високого ступеня реалістичності в поєднанні з необмеженою свободою і можливостями, віртуальна реальність не тільки розширює існуючу реальність, але також володіє можливостями заміщати реальну особистість і «реальну реальність» [9–10]. Таке заміщення призводить до руйнування насамперед етичної відповідальності, оскільки у віртуальному світі дотримання етичних норм, на превеликий жаль, не є обов'язковим.

Віртуалізація суспільства є ще одним ключовим процесом сучасності, під яким розуміється заміна реальності її симуляцією (необов'язково комп'ютерною), і який володіє тими ж рисами, що й віртуальна реальність. На даному етапі відбувається віртуалізація економічних, політичних, соціальних і культурних процесів, що дозволяє вести мову про віртуалізацію суспільства як такого. Віртуалізація суспільства йде шляхом заміщення реальних процесів знаками та символами. Основними об'єктами віртуалізації суспільства виступають: товари, послуги, процес виробництва, грошові відносини, праця, партії та політична боротьба, сім'я, мистецтво. При цьому знаки у сучасному суспільстві починають маскувати не лише реальність, а й її відсутність. Вони перестають бути пов'язаними з якими б то не було референтами. Тобто знак стає «реальнішим» за саму реальність. Така віртуалізація суспільства може стати причиною згортання соціальних систем, що апелює до кризи політичної і етичної відповідальності і вимагає серйозного підходу до розробки комплексу заходів, з одного боку, інформаційно-психологічного захисту особистості, а з другого — захисту всіх соціальних систем на міждержавному рівні.

Як ми зазначали раніше [11–12], віртуальні комунікації, характерні для інформаційного суспільства, є досить новим культурним явищем, тому

в цьому середовищі ще не встигла сформуватися строга система етико-моральної регуляції. Деякі дослідники навіть ведуть мову про віртуальну комунікацію як реалізацію лібертаріанського, або навіть анархічного, ідеалу. Такий вид комунікації, завдяки специфічним характеристикам, надає своїм учасникам унікальні можливості для самовираження й особистої свободи, які певною мірою суперечать природі людини. Це призводить до виникнення помітної кількості етичних проблем як прикладного, так і загальнотеоретичного рівня. Прикладами цього може служити поширення в Інтернеті порнографії, матеріалів, що пропагують насильство, факти порушення авторського права й технологічне піратство, а також неодноразові випадки вторгнення у приватне життя, агресивна й примусова Інтернет-реклама.

Віртуальні комунікації – інноваційні, опосередковані Інтернетом технології культурної комунікації в сучасному суспільстві — забезпечують безмежний, мобільний інтерактивний, мультисуб'єктний за характером і універсальний за змістом процес соціокультурної взаємодії, що має як позитивні, так і негативні сторони. Важливо те, що віртуальні комунікації стають сьогодні дієвим фактором, під впливом якого якісно змінюється як суспільна свідомість, так і сама соціальна система, і врахування цього фактора, який дедалі нарощує свою силу, у філософських концепціях є необхідним для контролю за соціальною динамікою, управління нею, поєднання теоретичних конструктів із соціальною практикою [11, с. 16].

Таким чином, на даному етапі формування «вільної» культури інформаційного суспільства суперечності в культурі породили системну кризу відповідальності: етичної, політичної, економічної, як на індивідуальному, так і колективному рівнях.

Феномен відповідальності — явище соціально-історичне, що з'являється як результат виникнення суспільних відносин і як характеристика відносин між особистістю (соціальною групою) й суспільством у цілому. З одного боку, суспільство як система продукує комплекс норм, цінностей, вимог, об'єднаних в єдину систему, а з другого – особистість зобов'язана сприйняти, засвоїти і згодом відтворити ці норми і цінності, тобто відповідальність передбачає співвіднесення поведінки особистості (соціальної групи) з вимогами, що пред'являються суспільством.

Ситуація, що складається у соціокультурному полі українського суспільства, є характерною не тільки для нашої країни. Особливо це притаманне освітній сфері, оскільки саме вона безпосередньо пов'язана з інформацією і знанням. Загальними тенденціями у такому контексті є: дегуманізація освіти, її вузькоспеціалізована спрямованість, перехід на рейки ринкових відносин. Усе це перетворило освіту на товар і сприяло її комерціалізації. Інформатизація суспільства привела до різкого збільшення швидкостей соціального

життя, за яким традиційна освіта не здатна встигнути. Освіта перебуває у системі лінійного часу, вимагає від тих, хто навчається, тривалого й поступового засвоєння знань, таким чином, традиційна освіта є розтягнутою у часі. Нинішні умови вимагають короткого несистемного навчання, спрямованого на формування конкретних навичок, необхідних для виконання спеціальних завдань у режимі «тут і зараз», оскільки завтра ці навички вже будуть неактуальними. Це призводить до того, що суспільство починає ставитися до фундаментальних знань як до непотрібного баласту, а цінність дипломів, отриманих у вищих навчальних закладах, невпинно знижується. У зв'язку з цим нівелюється і відповідальність людини за свою діяльність щодо одержання знань та подальшого їх застосування на практиці.

Комерціалізація і постійно зростаюча вартість навчання (зокрема, в системі вищої освіти) роблять його доступним для все меншої кількості людей і загрожують остаточно позбавити його конкурентоспроможності, тобто «університетська освіта невдовзі може, кажучи ринковою мовою, перестати пропонувати той товар, який коштує сплаченої за нього суми» [13, с. 166].

Така девальвація знання як соціокультурної одиниці є прямим наслідком формування нового типу мислення людини, яке А. Моль називав «мозаїчним», Е. Тоффлер «кліповим», М. Кастельс «короткостроковим». Як би його не називали, головним залишається те, що структуровані знання спільно з жорсткою системою етичних норм є тими елементами, на яких вибудовується світоглядний каркас людини, який не можна побудувати на не пов'язаних між собою уривках інформації, супроводжуваних безвідповідальною поведінкою більшості членів суспільства. Саме в цей момент відбувається підміна знань інформацією. З одного боку, причиною цього є інформатизація суспільства, яка призвела до різкого збільшення обсягів інформаційних потоків, а також фізіологічна нездатність мозку окремої людини опрацювати цей обсяг інформації, з другого боку, можна стверджувати про цілеспрямований процес підміни одне іншим. Так, у будь-яку епоху знання були інструментом досягнення влади, оскільки дозволяли приймати адекватні рішення, здійснювати альтернативний вибір і за великим рахунком конструювати на базі наявних знань реальність. Це залишається вірним і для нашого суспільства, з тією лише відмінністю, що безпосередньо самі знання стають доступні обмеженому колу осіб, більшість же змушені задовольнятися розрізною інформацією.

Необхідність накопичення знань закладена в людині на фізіологічному рівні і належить до соціальних інстинктів саморозвитку, які не просто пов'язані з необхідністю адаптації людини до існуючих умов, а й звернені в майбутнє [14, с. 340]. Це означає, що людина, яка володіє знаннями, здатна розвиватися і конструювати світ навколо себе на підставі наявних у неї

знань, досвіду й навичок. Без знань, спираючись лише на «осколки» образів, ідей, смислів, людина здатна випадковим чином, методом спроб і помилок знаходити можливі шляхи для адаптації до навколишньої дійсності. Такий навмисний відхід більшості членів суспільства від знань є проявом надбезвідповідальної поведінки меншини, що володіє владою, можливостями та знаннями.

Свобода, як і знання, належать до категорії одвічних цінностей, які існують у всіх народів і у всі часи, змінюється лише їх форма і розуміння сутності [15–16]. Незважаючи на значну кількість дефініцій свободи, основні підходи до її визначення залежать від того, згідно з якою культурною традицією вони даються: східною або західною. У східній традиції свобода завжди пов'язана з внутрішнім світом людини, з переважанням духовності над матеріальністю, духу над тілом (буддизм, конфуціанство, даосизм тощо). Головним способом досягти свободи є самоконтроль і відмова від егоїстичних бажань, тобто підпорядкування життя зовнішнього внутрішньому світу людини. У західному світі свобода інша — вона пов'язана насамперед з індивідуальними цінностями. Західна людина у спробі досягти свободи підпорядковує собі навколишній світ і суспільство, тобто для цієї традиції характерне протиставлення себе, як вільної людини, суспільству, як силі, що обмежує цю свободу.

Варто також зазначити, що в сучасному світі західна традиція розуміння свободи поступово починає витісняти східну. Це пов'язано в першу чергу з тим, що інформаційне суспільство — це не тільки суспільство з глобальною економікою, а й із глобальними культурними цінностями, що базуються саме на західних цінностях.

В інформаційному суспільстві реструктуризація культурного простору викликала трансформацію самих культурних цінностей [17–18]. Тепер свобода стає спробою остаточно порвати із залежністю від соціуму, орієнтацією на крайній ступінь індивідуальних бажань і потреб, відсутністю будь-якої відповідальності перед суспільством. Прикладом такого типу свободи служить поява «вільного капіталу» і «вільних фінансів» (потрібно розуміти, що за капіталами і фінансами стоять окремі особи або група осіб), які не залежать від волі як окремих представників суспільства, так і урядів, що підпорядковується лише власним уявленням про вигоду і необхідність. Людство шукає способи, як досягти усе більшої свободи, знімаючи традиційні заборони, відмовляючись від спроби нав'язати чийсь волю і яких би то не було авторитетів. Свобода стає самоціллю. Вона набуває різних форм: від «свободи слова», що дозволяє використовувати ненормативну лексику в усній і письмовій формі, до зняття заборони на вживання наркотиків (Нідерланди, Мексика та ін.) і легалізації одностатевих шлюбів (Бельгія, Ні-

дерланди, Швеція, Іспанія, Франція тощо). Такий прояв свободи не може не послужити причиною серйозних соціальних суперечностей.

З нашої точки зору, існує дві можливості для зняття соціальної напруги, породженої мутацією сенсу свободи: свобода, що базується на знаннях, і свобода, що базується на відповідальності. Тільки тоді, коли знання стануть критерієм і основою організації як колективного, так і індивідуального людського життя, поняття свободи набуде свого справжнього значення. Людина і суспільство може робити усвідомлений вибір, тільки спираючись на знання законів життя і наслідків, які настають за цим вибором. Виходячи з наведеного, свобода у своєму вищому і повному вираженні є не що інше, як усвідомлена необхідність виконувати й дотримуватися універсальних законів природи (матерії, об'єктивної реальності, буття, всесвіту, універсального життя тощо).

Свобода вибору неможлива без відповідальності за наслідки здійснюваних виборів: індивідами, групами людей, у тому числі у вигляді націй, народів, народностей, що діють за допомогою соціальних систем і соціальних утворень, вершиною (на сьогодні) яких є держави, їх союзи, міжнародні інститути, що створюють норми, правила, порядки і обмеження для будь-якого суб'єкта світового права.

Свобода і пов'язана з нею відповідальність, як норма і правило будь-якої соціальної сфери і в будь-якому суспільстві, приведуть до того, що в людському житті повною мірою повинна утвердитися людська мудрість.

Повної свободи не може бути за жодних умов і за жодних обставин. І чим вищим є рівень знань людей про своє місце і роль у світі, тим більш детермінованими стають допустимі межі свободи і несвободи, відкривається справжній їх сенс і досягається значення. Колективна свобода і несвобода, що доповнює її, є не що інше, як об'єктивне і тому непорушне знання спільнот людей про граничні межі свого безпечного існування, прагнення до якого розкриває безмежні можливості загальнолюдського розвитку.

При дотриманні універсальних знань, непорушного принципу рівності прав на мир, свободу, безпеку і принципу загальної відповідальності ми отримуємо можливість на всіх рівнях людського життя звести до мінімуму соціальні потрясіння, негаразди, конфлікти і суперечності.

Таким чином, як **висновок** зазначимо, що основною тенденцією в інформаційному суспільстві стає повсюдний відхід від відповідальності фактично на всіх рівнях її прояву, що, на нашу думку, дозволяє вести мову про асиметричний розвиток суспільства: при надзвичайно високому рівні технологічного розвитку очевидна деградація етики й моралі. Це стає основною суперечністю, що продукує соціальні конфлікти різного спрямування: від міжособистісних до міждержавних.

Глобалізація, як процес, що супроводжує інформаційно-технологічну революцію, призводить до глобалізації безвідповідальної поведінки, а також до глобалізації наслідків такої безвідповідальності. При існуючих суперечностях і конфліктах є очевидним, що глобальна безвідповідальність стає не тільки загрозою окремим особам чи соціальним групам, а й усім соціальним системам, а також планеті в цілому. Ми стоїмо на позиції, що ступінь відповідальності має бути прямо пропорційним можливостям (перш за все технічним) спільноти, що суспільству необхідно переглянути систему моральних цінностей, виробити механізми захисту, в основі якою буде лежати принцип відповідальності. Цей принцип передбачає максимізацію всіх видів і рівнів відповідальності, а також, з урахуванням взаємозалежності всіх елементів соціуму і залежно від природи дій людини, вироблення міждержавної етичної концепції, яка б зумовила трансформацію економічних, політичних і правових відносин.

Сучасне суспільство має зі спільноти глобальної безвідповідальності переродитися у суспільство загальної відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ортега-и-Гассет Х. Эстетика. Философия культуры / Хосе Ортега-и-Гассет ; [вступ. ст. Г. М. Фридендера]. – М. : Искусство, 1991. – 586 с.
2. Зиммель Г. Избранные труды: Философия культуры / Г. Зиммель. – СПб. ; М. : Центр гуманитарных инициатив, 2013. – 432 с.
3. Фромм Э. Бегство от свободы / Эрих Фромм ; пер. с англ. Г. Ф. Швейника ; общ. ред. и послесл. П. С. Гуревича. – М. : Прогресс, 1990. – 269 с.
4. Кант И. Основы метафизики нравственности / Иммануил Кант ; пер. с нем. К. А. Рицкевичюте. – Вильнюс : Минтис, 1980. – 113 с.
5. Вебер М. Избранные произведения / М. Вебер. – М. : Прогресс, 1990. – 808 с.
6. Экзистенциализм – это гуманизм / Ж. П. Сартр // Сумерки Богов. Антология. – М. : Изд-во полит. лит., 1990. – С. 319–344.
7. Хайдеггер М. Основные понятия метафизики: мир-конечность-одинокость / Мартин Хайдеггер ; пер. с нем. В. В. Бибикина, А. В. Ахутина, А. П. Шурбелева. – СПб. : Владимир Даль, 2013. – 590 с.
8. Прудникова О. В. Інформаційна культура: концептуальні засади та світоглядний сенс : монографія / О. В. Прудникова. – Х. : Право, 2015. – 352 с.
9. Дзьобань О. П. Віртуальна реальність: метафізичний сенс / О. П. Дзьобань, С. Б. Жданенко // Вісн. Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол.: А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2012. – Вип. 2 (12). – С. 97–104.

10. Дзьобань О. П. Рациональні засади віртуальної реальності / О. П. Дзьобань, Ю. В. Мелякова // Політол. вісн. : зб. наук. пр. – К. : ІНТАС, 2012. – Вип. 59. – С. 8–15.
11. Дзьобань О. П. Віртуальні комунікації: до проблеми філософського осмислення сутності / О. П. Дзьобань, Є. М. Мануйлов // Вісн. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол.: А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2015. – № 3 (26). – С. 7–19.
12. Дзьобань О. П. Віртуальні комунікації: роль і місце у сучасному світі / О. П. Дзьобань, С. Б. Жданенко // Правова інформатика. – 2015. – № 2 (46). – С. 9–16.
13. Бауман З. Индивидуализированное общество / Зигмунт Бауман ; пер. с англ. ; под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Логос, 2002. – 390 с.
14. Циркин В. И. Физиологические основы психической деятельности и поведения человека / В. И. Циркин, С. И. Трухина. – Н. Новгород : Мед. кн. НГМА, 2001. – 523 с.
15. Дзьобань О. П. Феномен свободи в онтогенетичному й філогенетичному контекстах / О. П. Дзьобань, Ю. В. Мелякова // Вісн. Нац. техн. ун-ту «Харк. політех. ін-т» : зб. наук. пр. Темат. вип.: Філософія. – Х. : НТУ «ХП», 2008. – № 11. – С. 9–15.
16. Дзьобань О. П. До питання про взаємодію права і свободи / О. П. Дзьобань // Проблеми законності : Акад. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2009. – Вип. 104. – С. 15–25.
17. Прудникова Е. В. Информационная культура в контексте современных социальных процессов / Е. В. Прудникова // Совр. науч. вестн. : науч.-теорет. и практ. журн. – 2013. – № 40 (179). – С. 82–89.
18. Межуев В. М. Ценности современности в контексте модернизации и глобализации [Электронный ресурс] / В. М. Межуев // Знание. Понимание. Умение. – 2009. – № 1. – Режим доступа: <http://www.zpujournal.ru/ezpu/2009/1/Mezhuev>.

БИНАРНАЯ ОППОЗИЦИЯ «СВОБОДА-ОТВЕТСТВЕННОСТЬ» В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ: К ПОСТАНОВКЕ ПРОБЛЕМЫ

Дзобань А. П., Мануйлов Е. Н.

Показано, что в информационном обществе наблюдается сущностная трансформация понятия свободы и ответственности. Обосновывается, что благодаря специфическим виртуальным характеристикам информационного общества социальные субъекты получают уникальные возможности для реализации личной свободы, которые в определенной степени могут вступать в противоречие с ответственностью.

Ключевые слова: *ответственность, информационное общество, знания, свобода, виртуальные коммуникации.*

BINARY OPPOSITION «FREEDOM-RESPONSIBILITY» IN INFORMATIVE SOCIETY: RAISING THE PROBLEM

Dzeban A. P., Manuylov E. N.

It is shown that there is essence transformation of concept of freedom and responsibility in informative society. It is shown, that the modern stage of development of civilization is characterized by destruction of cultural traditions, devaluation of the national valued systems and lining up the new on a base values of the western world, and also by the global crisis of responsibility.

It is shown that as the basic circulated models come forward: society of consumption, mass culture, freedom in the western understanding, modernisation of western type as vector only faithful development of any public system. These reference-points are translated and fastened through the channels of mass communication. Together with them new axiological reference-points, as that pluralism, nihilizm and relativism, come forward in relations, are translated, that, in turn, results in the innermost crisis of all types of responsibility. Thus, the modern stage of development of society is characterized deeply by contradictory tendencies in the field of politics, economy, culture, that shows up in the crisis of responsibility. Attention actualized on that all these processes require a serious scientific comprehension and analysis of the systems, sent to the exposure of specific features of this phenomenon for making of algorithm of actions, assisting a removal or even softening of existent contradictions.

It is underlined that the virtualization of society can become reason of displacing of frames of society, that appeals to the crisis of political and ethic responsibility and requires the serious going near development of complex of measures, from one side, on informatively-psychological defense of personality, and, with other, on securing of all frames of society for an intergovernmental level.

It is shown that on this stage of forming of culture of informative society of contradiction in a culture generated the system crisis of responsibility: ethic, political, economic, both on individual and on collective levels. In informative society, restructuring of cultural space caused transformation of cultural values. Now freedom becomes an attempt finally to break off with dependence on society, orientation on the extreme degree of individual desires and necessities, by absence of some responsibility before society. Humanity searches methods, how to attain all greater freedom, taking off traditional embargoes, renouncing an attempt to stick somebody's will and what that was not authorities. Freedom becomes an end in itself. She accepts different forms: from freedom of speech, allowing to use an unnormative vocabulary in the spoken and writing language to taking off an embargo on doing drug and legalization of same-sex marriages. Such display of freedom serves reason of serious social contradictions.

It is underlined that freedom of choice is unthinkable without responsibility for the consequences of the accomplished elections: by individuals, groups of people, including, as nations, people, nationalities, operating by means of frames of society and social educations, the top of that are the states, their unions and international institutes, creating norms, rules, orders and limitations for any world legal subject. Complete freedom can

not be: under no circumstances, and not under what circumstances and than higher level of knowledge of people about the place and role in the world, the possible limits of freedom and absence of freedom become more determined, their veritable sense is opened and a value is grasped. Collective freedom and complementary absence of freedom, I am not that another, as objective and that is why immutable knowledge of associations of people about the maximum borders of the safe existence, the following exposes infinite possibilities of common to all mankind development.

It is shown that over globalization, as concomitant to informatively-technological revolution process, brings to globalization of irresponsible behavior; and also to globalization of consequences of such irresponsibility. At existent contradictions and conflicts becomes obvious, that global irresponsibility becomes not only a threat to the individuals or task forces, but to all frames of society, and also planet on the whole. Authorial position is grounded, that the degree of responsibility must be straight proportional to possibilities (first of all technical) of society, that society must revise the system of moral values, produce the mechanisms of defense, that principle of responsibility will be the basis of. This principle must imply maximization of all kinds and levels of responsibility, and also, taking into account interdependence of all elements of society and dependence of nature from the actions of man, making of intergovernmental ethic conception that would predetermine transformation of economic, political and legal relations.

Key words: *responsibility, informative society, knowledge, freedom, virtual communications.*

